

Márton László

Athéni Timón – mai szemmel

A szerző ezt a jelenetet a Shakespeare/37 sorozat számára írta, és öt színészt képzelt el hozzá. Timón mindvégig jelen van, a többi négy színész – két nő és két férfi – sorjában játssza a rá osztott szerepeket.

[Barlang a tengerpart közelében. Timón előjön.]

TIMÓN:

Átkozott legyen az athéni állam,
és átkozottak polgártársaim!
Mi voltam? Sikeres vállalkozó!
És mi vagyok most? Egy hajléktalan!
És miért? Ó, ennek több oka van.
Nem nyaltam az arkhónok valagát.
Nem fizettem kenőpénzt, pontosabban
nem eleget, vagy nem többet a soknál.
Aztán... létrehoztam egy alapítványt
– önzetlenül nyomtam bele a pénzt –,
amely a szegényeket támogatta:
ételt osztott nekik, gyógyszert adott
a betegnek, és fizette az orvost.
Egy másik alapítványom pedig
a rátermettebb ifjaknak segített
kitanulni a filozófiát,
a tudományt, a művészeteket.
Tankönyveket vásároltam nekik.
Hozzáértő tanárokat fogadtam,
hogy ami volt, a bimbózó tehetség,
legyen gyümölcsöző, kinyílt virág.
Sok pénzem volt, költöttem boldogan,
de a hálában nem volt köszönet.
Végeztem az állam feladatát
az állam helyett is. Ez lett a vesztem.
Jöttek a hivatásos feljelentők.
Szaglászta, hallgatóztak, leskelődtek.
Írtak rólam hideget, meleget.
Mondták, hogy megrontom az ifjakat!
Rám fogták, hogy Spártának dolgozom,
hogy az ellenség ügynöke vagyok,
vagy éppen a makedón hadsereg
bevonulását készítem elő!

A vádak nem voltak nyilvánosak,
így nem védekezhettem ellenük.
Aztán jött a prütóni testület,
vagy egyszerűbben, az adóhatóság,
és alaposan vizsgálódni kezdett
egy névtelen feljelentés nyomán.
Nem találtak semmi konkrétumot,
de amit találtak, ahhoz elég volt,
hogy elkobozzák vagyonom felét.
Nem kaptam állami megrendelést,
bezárhattam a fegyvergyáramat,
az illatszerboltomat kirabolták.
A feleségem közölte: szerelmes
egy nála fiatalabb férfiba.
Az én hibámból mondták ki a válást,
és ráment a maradék vagyonom.
A házamból kidobtak: árverezték!
Politikus jóismerőseim
– erszényem rendelkezésükre állt
mindaddig, amíg csörgött benne pénz –
láttomra megvonták a vállukat,
és azt mondták: „Sajnálom, öregem.”
A szegények, akiknek enni adtam,
kíröhögtek: „Zabálhatod, amit
főztél nekünk. Most már te is szegény vagy!”
Az utcán Theophrasztosz, akinek
az adósságát kétszer kifizettem,
ha látott, elfordította fejét.
Kleón behúzódott egy kapualjba,
nehogy együtt mutakozzon velem.
Most itt vagyok, kívül a városon,
innen szórom rá minden átkomat. –
Dögöljete meg mind, athéniek!

[Jön Alkibiadész és két szeretője, Phrúnia és Timandra.]

ALKIBIADÉSZ:

Hoppá! Valaki átkozza Athént!
Kellemes muzsika ez a fülemnek.
Ki vagy, te rongyos? Halljuk: mi bajod?

TIMÓN:

Jót cselekedtem, rossz volt a viszonzás.

ALKIBIADÉSZ:

Ez mindig is jellemző volt Athénra.
De majd az istenek megbüntetik.

(magára mutat)

Hidd el, nincs messze már a büntetés!

PHRÜNIA:

Ismerjük az ilyen rongyosokat!
Ez sajnálja a lányokra a pénzt,
ezért ahogy tud, úgy segít magán.

TIMANDRA:

Én merő jószívúségből leszopnám,
ha megengedi Alkibiadész.

TIMÓN:

Micsoda? Alkibiadész? Te vagy?
Az egykori szép serdülő fiú,
akit úgy imádtak a férfiak?
Szókratész is szerelmes volt beléd!
Hát istenem, kicsit megöregedtél.
És nagyon eltűntél szemünk elől.

ALKIBIADÉSZ:

Múlik az idő. Én is mondhatom,
hogy nem azt kaptam, amit érdemeltem.
Éppen Szicíliában hadakoztam
az athéni államérdekéért,
amikor jött egy üzenet: a had-
műveletet azonnal hagyjam abba
– pedig már közel volt a győzelem! –,
és térjek haza rögvest, nagy sietve,
mert bíróság elé állítanak,
amiért állítólag – ez a vád! –
Hermész útszéli szobrát meggyaláztam.

TIMÓN:

Micsoda marhaság!

ALKIBIADÉSZ:

Nem volt igaz.
De tudtam: ha a bíróság előtt
megjelenek, az ítélet – halál.
Eszem ágában sem volt hazatérni,
inkább átmentem a spártaiakhoz,
és küzdöttem azoknak oldalán,
akik Athén fő ellenségei.
Aztán velük is meggyűlt a bajom.
Menekülhettem a perzsák közé,
ők viszont folyton arra gyanakodtak...

PHRÜNIA:

Ezt már százszor hallottuk, Alkikám!
Nem tudsz valami újat kitalálni?

TIMANDRA:

Hallod-e, Alkesz, nem megyünk tovább?
Unom már ezt az egy helyben toporgást!
Ha tovább meséled fordulatos
életedet, Hérára esküszöm,
hogy inkább megkívánom ezt a leprást,
és barlangjában szobára megyek!

ALKIBIADÉSZ:

Na jól van, kislibáim, indulunk. –
Te meg, nyavalyás, láthatsz még csodát.
Megdöntöm az athéni államot!
A korrump, pöffeszkedő, ostoba
politikusokat kiiktatom.
Ebben, hidd el, nem leszek egyedül:
mellettem fog állni a csőcselék!

TIMÓN:

Azt elhiszem. Méltó az aljanép
hozzád, s te hozzájuk, te aljaember!

PHRÜNIA:

Ez úgy ugat, mint egy veszett kutya.
Ha beléd mar, habzani fog a szád!

TIMANDRA:

Már attól is habzik, hogy hallgatom.
Gyerünk, Alkesz, ne szobrozzunk tovább!

ALKIBIADÉSZ:

Ez a lány lesz a főminiszterem.
Ebből meg itt... legyen projektmenedzser,
vagyis gazdasági igazgató. –
Te meg, barátom, kezdesz érdekelni.
Mit tegyek, hogy javítsam sorsodat?

TIMÓN:

Inkább a társaságomat javítsd
azzal, hogy takarodj a közelemből!
Vidd magaddal a kurváidat is!

PHRÜNIA:

Nem kedves. Nem vicces. Nem elegáns.

TIMANDRA:

Ennél Athénban jobb lesz a buli.

TIMÓN:

Menj Athénba, és hergeld fel a népet!
Törjetek-zúzzatok! Raboljatok!
Akasszátok fel az arkhónokat!
Aztán akaszd fel magadat te is.

ALKIBIADÉSZ:

Nem fogadnálak fel tanácsadómnak.
Van ezeknél jobb ötletem. Gyerünk!

[Phrüniával és Timandrával el.]

TIMÓN:

Valaha a közjóért fáradoztam,
de ma már a közrossz híve vagyok.
Minél rosszabb, annál jobb: ez a jelszó!

[Jön Apemanthosz.]

APEMANTHOSZ:

Hallom, Timón, hogy nagy kincset találtál
a barlangodban.

TIMÓN *[megdobja egy kővel]*:

Nesze, itt a kincs!

APEMANTHOSZ:

Én azt hittem, hogy barátok vagyunk.

TIMÓN:

Barátja vagy te a rühös kutyának,
minthogy rühös kutya vagy magad is.

APEMANTHOSZ:

Nem emlékszel? Én vagyok Apemanthosz,
melletted ültem jobb kezed felől,
én voltam legjobb ivócimborád!

TIMÓN:

Élősködöm voltál, annak a legjobb,
mert legmohóbban szívtad véretem,
miközben hörpölted boromat is.
Most egy kis pocsolavizet igyál!
[tenyerével vizet merít, Apemanthosz arcába loccsantja]
Nincs bögrém, hogy abból kínáljalak.

APEMANTHOSZ *[letörli az arcát]*:

Szóval, kincset találtál, azt beszélük,
és gazdag ember vagy, mint azelőtt.
De ezt a tényt, nem úgy, mint azelőtt,
óvatosságból nem fitogtatod.
Helyes dolog és bölcs az óvatosság!
Megmondom, mire kell nekem a kincs,
feltéve persze, hogy adnál belőle.
A kincs nekem nem önző célra kell,
hanem a közjóra fordítanám.
Tudom, a közjó neked szent dolog.

TIMÓN:

A közjó... persze... de még mennyire!

APEMANTHOSZ:

A kincsből szerveznék egy fesztivált
a városban... Téged elüldözött
az elnyomó városi vezetés.
Elkergette legkiválóbb fiát is,
Alkibiadészt, hogy legkeserűbb
kenyerét egye a számkivetésnek.
Ellopnak minden adójövedelmet!
Az állami megrendeléseket,
a zsíros koncokat a haverok
kapják, no meg a családtagjaik!
De mit magyarázzak? Te is tudod!
Így áll a helyzet: a kereskedők
és hajósok képviselőiből
áll a jelenlegi államtanács.
Sehol sincsenek a földművesek,
a pásztorok, a mesteremberek,
a gyártulajdonosok, orvosok,
tanárok és az arisztokraták.
Nincsenek a tanácsban képviselve,
de egymásnak is ellenségei.
Csakhogy ez nem maradhat így tovább!
Az álláspontok még távoliak – de
fokozatosan közeledniük kell.
A találkozót azért szervezem,
feltéve, hogy egy kis pénzhez jutok,
hogy a pásztorok közös nevezőre
juthassanak a mesteremberekkel
s mindenkivel a volt előkelők,
míg döglődnek a demokráciában.
A városban van Alkibiadész,
a hős: hazatért a számkivetésből.
Szóban és tettben ő lesz a vezérünk!
Megdöntjük a cudar kormányt, ha létre-
jön az ellenzéki összefogás!

TIMÓN:

Azt mondod, összefogás? Jól beszélsz!
Fogjatok össze, ti athéniak!
Fogódkodjatok össze lent a parton
a tengeröbölnél, s gázoljatok
a vízbe, példás, nagy összefogással!
A víz alatt bugyborékoljatok,
amíg van tüdőtökben levegő,
utána pedig rákok és halak
lakmározzanak szemgolyóitokból!

APEMANTHOSZ:

Nocsak, Timón! A kormány híve vagy?

TIMÓN:

Nem szidom a kormányt a kedvéért.
Köpök, ha a kormányra gondolok,
az ellenzéktől meg mindjárt okádok. –
Még mindig itt vagy? Kincsért kuncsorogsz?
Tudod mit, pajti? Menj be, nézz körül.
[a barlang felé mutat]

Gyökereket és gumókat eszem,
amiket a földből kikaparok,
de hátha mégis ott lesz az a kincs.

APEMANTHOSZ:

Egy kicsit vizsgálódom odabent,
ha már megadtad rá az engedélyt.

[Bemegy a barlangba.]

TIMÓN:

Ezt máshol úgy hívják: házkutatás. –
De ha bent egy oboloszt is talál,
akkor száz drakhmát fizetek neki.

[Jön Mürtalé.]

MÜRTALÉ:

Üdvözlég, Timón! Athénban beszélük,
hogy újra gazdag vagy. Kincset találtál.

TIMÓN:

Te ki a fasz vagy?

MÜRTALÉ:

ÉN? Pina vagyok.
Mürtalé. Egyik régi szeretőd.

TIMÓN:

Rémlik. Te voltál az a fuvoláslány,
aki pénzért mindenre kapható.
Megcsúnyultál, de meg is öregedtél.

MÜRTALÉ:

Csak te leszel egyre fiatalabb.

TIMÓN:

Annak idején megfizettelek.
Pénzt is kaptál, meg ékszereket is.

MÜRTALÉ:

Vízont én is kitettem magamért.
Színvonalas volt a szolgáltatás.
Igen elégedettnek láttalak.

TIMÓN:

Ne köntörfalazz: mondd el, mit akarsz!
Imént valami kincset emlegettél.

MÜRTALÉ:

Tudd meg, hogy jó útra tértem utóbb.
Férjhez mentem. Gyerekem született.
Otthon ülök. Főzök és takarítok.
Azt sem tudom, mi az, hogy fuvola.

TIMÓN:

Gratulálok. És mire kell a kincs?

MÜRTALÉ:

Mondom, jó útra tértem. Háziasszony
és szerető szívű anya vagyok.
Van egy fiam. Aranyos kisfiú.
Okos, ügyes. Csupán egy baja van,
hogy dongalábbal született szegénykém.
Nézni is rossz, ahogy döcög, totyog,
és minden lépés kint okoz neki.

TIMÓN:

Hidd el, hogy a kincs nem gyógyítja meg,
főleg, amely nincs is a birtokomban.

MÜRTALÉ:

Athénban dolgozik egy szkíta orvos,
akinek van egy csodabalzsama,
amely helyrehozná a fiamat.
A kincsedből csak annyit kérek én,
amennyibe a csodaszer kerül.
Régebben, amíg a városban éltél,
ingyen gyógyítottál szegényeket.
Csak azt kérem, tégy így ezúttal is.

TIMÓN:

Sajnálom, de a kincs nem létezik.
A róla terjedő hír nem igaz.

MÜRTALÉ:

Sajnálod tőlem. Fösvény vagy, Timón.
Régen szép voltam és kívánatos,
te meg gazdag voltál és bőkezű.
Most csúf és hervadt vagyok, ez igaz – de
ha valaha is kellettem neked,
ha öröm és gyönyör forrása voltam
csak egy futó negyedóráig is,
akkor kérlek, segíts a fiamon!

TIMÓN:

Nem érted, amit mondok? Nem hiszed?
Ha volna, sem adnék abból a kincsből,
de nincs, ezért kétszerte nem adok.

MÜRTALÉ:

Nem lehetsz ennyire könyörtelen!

TIMÓN:

Azt mondod, dongalábú? Jaj, de kár!
Nagy kár, hogy egyszersmind nem púpos is,
de felőlem félszemű is lehet.
Azt nem gyógyítja szkíta csodaszer!

MÜRTALÉ:

Gúnyolódol, Timón. Epét bőfögsz.
Így az beszél, akinek kincse van,
de makacsul tagadja, mert fukar.

TIMÓN:

Ha ezt hiszed, a barlangomba bújj be,
és kutakodj, hátha ott az a kincs.

MÜRTALÉ:

Megyek is! Ha találok valamit,
akkor kikaparom a szemedet.

TIMÓN:

Ez kedves tőled. És ha nem találsz?

MÜRTALÉ:

Akkor a beledet kitaposom.

[Bemegy a barlangba.]

TIMÓN:

Ilyen a jó anya. Csak az a kérdés:
kinek és miért adott életet?
Hiszen az élet önmagában is,
akármerről nézzük, torzszülemény.
Szüljetez torzakat, jó anyukák!
Összenőtt fejű, kétszer görbe ikrek,
nyúlszájú, kettéhasadt homlokú
idétlenek jönnek a világra!
De legjobb, ha mindjárt el is rohad
a magzat odabent az anyaméhben.
Hadd lássuk, hogy egy gonosz demiurgosz
teremtette az egész létezést!

[Jön Diodórosz, a jóspap.]

DIODÓROSZ:

Üdvözlég, Timón, szerencse fia!

TIMÓN:

Timón vagyok, de azt honnan veszed,
hogy a szerencse volt szülőanyám?

DIODÓROSZ:

A Delphi Jósda munkatársaként
a földre tapasztottam fülemet,
és a Földanya megsúgta nekem,
hogy Timón – gazdag ember valaha,
de aztán elvesztette vagyonát,
s egy barlangban tengődött nincstelenként –
ismét gazdag, mert nagy kincset talált.

TIMÓN *[illetlen mozdulatot tesz]:*

Szép szóért ez legyen a köszönet.
Ha kinyaltad, már mehetsz is tovább.

DIODÓROSZ:

Kinyalom én, csak adj nekünk a kincsből.
Szeretnénk a szentélyt bővíteni,
de a márvány sokba kerül, akárcsak
az építőmester munkája, és
az oszlopokat sem ingyen faragják.
Könyörgök, támogasd ezt a nemes célt,
és ércablára vessük nevedet.

TIMÓN:

Apollón papja vagy, s a Földanya
tébolyult mormolására fülelsz?
Te is tudod: nincsenek istenek.
Sorsunkat a Véletlen és a Végzet
gonosz játéka húzzák-lökik.
Egy bölcs, egy nagy tudású férfiú
találta ki, hogy vannak istenek,
hogy megijessze az emberi fajt,
hátha majd az emberek félnek így
elkövetni förtelmes bűnöket,
amíg rajtuk az istenek szeme.
De az emberek bűnöznek tovább,
és közben áldoznak az isteneknek,
mert azt hiszik: megvesztegethetik
az isteneket, akik ugyanúgy
nincsenek, mint az, amiről beszélsz.

DIODÓROSZ:

Elismerem, ha kell, a kedvedért,
hogy nincs isten, sem egy, sem százezer,
csak azt a kincsecskét oszd meg velünk.

TIMÓN *[lekuporodik]:*

Erőlködöm, s mindjárt itt lesz a kincs.

DIODÓROSZ:

Látom, tényleg nem hiszel istenekben.

MÜRTALÉ *(előjön):*

Amit nem mondtál, ott bent kiderült:
 hogy él a barlangodban egy szatír.
 Úgy sejtem, vele fajtalankodol.
 Ahogy tapogatózom a sötétben,
 hát beleütköznek az ujjaim.
 Odanyúlok: érzem, hogy kőkemény.
 Letepert, és kedvét töltötte rajtam.
 Régóta nem élveztem ekkorát!
 Csak a férjem ne tudja meg – de ha
 megtudja, akkor is, mi baj lehet?

APEMANTHOSZ *(előjön):*

Becsaptál, Timón! Hazudtál nekem!
 Odabent semmi kincset nem találtam!

TIMÓN:

Egy szóval sem állítottam, hogy az van.
 Inkább azt mondtam, hogy nem létezik.

APEMANTHOSZ:

Éppen azzal vezettél félre, hogy
 azt mondtad, hogy nem adsz, mert nincs miből.
 Úgy tettél, mintha volna, csak tagadnád.

MÜRTALÉ:

Esetleg hazudott a nyomorult – de
 lehet, hogy a hazugság így igaz:
 igaz, hogy a barlangban nem találtuk,
 de hátha máshol megvan az a kincs,
 csak elrejtette ravaszul Timón.

APEMANTHOSZ:

Te ki vagy? Talán az vagy, akivel
 összeakadtam ott bent a sötétben?
 Nem éppen ilyennek képzeltelek.

MÜRTALÉ:

A napvilág sokszor fényre derít
 egy kis csalódást – vagy nem is kicsit.
 De most ne velem foglalkozz, hanem
 azzal, miként éadjuk el a közös célt.

APEMANTHOSZ:

Hogy közös cél? Neked van igazad!
 Közösen kell kivallatnunk Timónt.
 Lefogjuk, s addig ütjük a fejét,
 míg el nem árulja, hol az a kincs.
 Ahhoz, hogy pénz legyen, pénzverde is kell.

DIODÓROSZ:

Ha pénz kell – márpedig pénz kell, fiam
 és lányom –, akkor másképp cselekedjünk.

Hagyjuk csak békén ezt a nincstelent.
Athénban, higgyétek el, több a zsákmány.
A Delphi Jósda munkatársaként
a földre tapasztottam fületem,
és a Földanya megsúgta nekem,
hogy Athénban kitört a lázadás,
elkergetik a hatalmon levőket,
és kifosztják a föníciai,
belőlünk hasznot húzó és csaló
pénzváltókat – gyerekek, ez a lényeg!
Mire odaérünk, lesz obolosz,
lesz drakhma, lesz talentum és minal!
Sztatér is lesz! És kánaáni sékel!
Szír argürión! Perzsa darikón!
Ezekkel teletömjük a szütyőt,
míg pihenésképpen gyönyörködünk
a vérfürdőben, amelyet a nép
vérszomja csillapítására csap.
Gyerünk!

APEMANTHOSZ:

Már érzem, hogy az idegen-
szívű pénzváltók pénze a miénk lesz!

MÜRTALÉ:

Neked, Timón, maradjon a magány!

[Diodórosz, Apemanthosz és Mürtalé el.]

TIMÓN:

Még nem szórtam el minden átkomat?
Athént illesse mind a maradék!
Pusztítsa dögvész, tűzvész, jégverés!
Szállja meg ellenséges hatalom,
legyen az makedón vagy perzsa had!
Hadd verjék a falhoz a csecsemőket,
mészárolják le a férfiakat,
vigyék a nőket rabszolgapiacra!
Még ez sem volt elég? Úgy az egész
emberiséget is megátkozom!
Pusztuljon ki mind egy szálíg az ember,
e kétlábú, tollatlan kártevő!
Zuhanjon rá a Hold a földre, törjön
pozdorjává mind, ami eleven!
Ahogyan egykor Phaëton közel
hozta a földhöz a Nap szekerét,
most is jöjjön közel a tűzgolyó,
és borítsa lángokba a világot!

[Jön Halál mama.]

HALÁL MAMA:

Egyvalamit kihagytál, kisfiam,
a kis híján teljes felsorolásból.
Ez a valami – valaki! – te vagy.
Légy szíves, átkozd meg magadat is.
Mit nézel olyan furcsálkodva rám?
Úgyis tudom – ne tagadd! –, hogy megismeresz.
Én vagyok édesanyád, a Halál.
Bár nem vagyok csontváz, és nincs kaszám,
azért egy ásót adhatok neked.
[ásót nyújt át]
Ezzel megáshatod a sírodat.
Nem lesz bajod Athénnal soha többé,
az emberfajt szidni sem lesz okod.

TIMÓN *[ásni kezd]:*

A perzsa királynak nem volt elég
a fél világ – és mi maradt neki?
Egy gödör. Két-három lépés a hossza.

HALÁL MAMA:

Egy kicsit gyorsabban, ha kérhetem.
Sok dolgom van. Nem vacakolhatok
órákig minden individuummal.
[géppisztolyt vesz elő, beilleszti a tárat, kibiztosít, célra tart]
Ezt a fegyvert, igaz, a te idődben
még nem ismerte az emberiség,
de téged abban a jótéteményben
részesítlek, hogy megismerheted.
Így leszel a jövő előfutára.
Gyerünk! Ne húzd az időt! Igyekezz!
Fárasztó az egyénieskedés
az életben is, a halálban is.
Na jól van. Úgy látom, most már elég mély.
Kérem az ásót. Még szükség lehet rá.
Ne add a kezembe, csak dobd ide.
*[beleereszt Timónba egy sorozatot, Timón belezuhan a gödörbe, Halál
mama rálapátolja a földet]*
Derék ember volt Athéni Timón –
mondanám szívesen, de nem igaz.
És megőrizzük emlékezetét –
mondanám szívesen, de hát nem így lesz.
Míg gazdagságban élt, eszetlenül
s fölöslegesen jótékonykodott,
aztán, amikor elfogyott a pénze,

meggyűlölte a szülővárosát,
és szórta rá förtelmes átkait.
Sírját nem jelzi emlékeztető,
és nem keresi majd a kutya sem.
Mégis ébredjen szívünkben a részvét,
mert jobb sorsra lett volna érdemes,
és ha példáját nem követjük is,
a lélek nemességének arany
érméit jobb, ha erszényünkbe gyűjtjük.

[E.]

